

מורשת

מהתגבשות

הלאומיות

היהודית ועד

הקמת המדינה

אירועים ומאורעות מרכזיים בתולדות עם ישראל

תשע"ג

תוכן העניינים

התגבשות הלאומיות היהודית במאה ה-19

7	היהודים באירופה במאה ה-19	פרק א'
17	התעוררות הלאומיות היהודית	פרק ב'
21	בדרך מלאומיות לתנועה לאומית	פרק ג'
28	הציונות - התנועה הלאומית של היהודים	פרק ד'
37	אידיאולוגיות בלאומיות היהודית	פרק ה'

פעולות ההגשמה של התנועה הציונית

47	העלייה הראשונה (1881 - 1903)	פרק ו'
55	העלייה השנייה (1904 - 1914)	פרק ז'
62	החברה היהודית בארץ ישראל	פרק ח'
72	ארץ ישראל במלחמת העולם הראשונה	פרק ט'

המאבק על בניין הבית הלאומי

85	ארץ ישראל תחת שלטון המנדט הבריטי	פרק י'
92	הנהגה חברה וכלכלה ביישוב	פרק י"א
109	המחנאות האידיאולוגית ביישוב	פרק י"ב
114	בעיות הביטחון של היישוב	פרק י"ג
125	היישוב בימי מלחמת העולם השנייה	פרק י"ד
131	מאבק היישוב בבריטים	פרק ט"ו

המאבק לעצמאות והקמת המדינה

139	בדרך לחלוקה של ארץ ישראל	פרק ט"ז
151	מלחמת העצמאות והכרזת המדינה	פרק י"ז

התגבשות

הלאומיות

היהודית

במאה ה-19

פרק א' - היהודים באירופה במאה ה-19

אורח החיים של היהודים במאה ה-19

רוב העם היהודי במאה ה-19 התרכז באירופה. מעמדם היה נחות משאר האוכלוסייה והם לא נחשבו כאזרחים שווי זכויות במדינות בהם הם חיו. היהודים במאה ה-19 באירופה ניהלו אורח חיים דתי במסגרת של קהילה

רוכל יהודי בשוק בעיירה

שהיה לה מעמד חוקי של אוטונומיה בתחום הדת, התרבות והמשפט, ומנהיגי הקהילה דאגו לכל צרכי הקהילה בכל תחומי החיים. רוב היהודים התפרנסו בעיקר מרוכלות, מסחר זעיר, תיווך ומקצועות הקשורים לדת. רק יהודים מעטים היו אמידים ובעלי ממון.

במהלך המאה ה-19 חל שינוי דרסטי מבחינה דמוגרפית באירופה ואוכלוסייתה גדלה. אצל היהודים הגידול הדמוגרפי היה משמעותי ביותר ומספרם הוכפל מ-7 מיליון נפש ל-14 מיליון נפש, כאשר הריכוז הגדול ביותר של יהודים נמצא במזרח אירופה ובעיקר ברוסיה.

שינויים משמעותיים התרחשו באירופה במאה ה-19 בעקבות:

- **המהפכה התעשייתית** - שהביאה ליזמות עסקית, התפתחות הערים, ניידות האוכלוסייה ויצירת מעמדות חדשים בחברה.
- **המהפכה הצרפתית** - שהביאה להתפשטות רעיונות של שוויון וצדק חברתי בקרב הלאומים באירופה.

השינויים שהתחוללו באירופה השפיעו מאד על היהודים והובילו לשינוי דרסטי באורח חייהם. השפעה מכרעת על היהודים הייתה למהפכה הצרפתית.

פרק ב' - התעוררות הלאומיות היהודית

הוגי הדעות היהודים הושפעו עמוקות מהתנועות הלאומיות באירופה של המאה ה-19 ומהמאבק שלהם לעצמאות. מאבקים אלו גרמו להוגי הדעות היהודים להבין כי גם עליהם להיאבק על הגדרה עצמית לעם היהודי במדינה משלו.

מבשרי הציונות

מבשרי הציונות נקראים הוגי הדעות אשר פעלו להתעוררות לאומית יהודית עוד בטרם היהודים החלו לעסוק בנושא הלאומיות שלהם. בין הוגי הדעות אשר קראו להתעוררות לאומית של היהודים ופעלו כדי להקים מדינה ליהודים בארץ ישראל היו:

הרב יהודה שלמה אלקלעי - רב ספרדי יליד בוסניה היה עד למאבקי העצמאות בבלקן. **עלילת הדם בדמשק (1840)** בה הואשמו היהודים ברצח לצורכי פולחן יהודי, המריצה אותו לפעול ולבקש מהסולטן העותומני רישיון להתיישבות בארץ ישראל. הוא פנה גם אל מעצמות אירופה לתמוך בהתיישבות יהודית בארץ ישראל ובחזרת העם היהודי לארצו.

הרב יהודה שלמה אלקלעי
(1878 - 1798)

הרב צבי הירש קלישר - רב אשכנזי מפולין בתקופה שרחשה בה פעילות לאומית. הוא הושפע מרעיונות האמנציפציה ומתוך הבנת המציאות הסובבת האיץ ביהודים לעלות לארץ ישראל כתחילת הגאולה ולא לחכות למשיח. הוא אף דרש מבעלי הון יהודים לרכוש את ארץ ישראל למען העם היהודי.

הרב צבי הירש קלישר
(1874 - 1795)

משה הס - פילוסוף והוגה דעות יהודי מגרמניה, אשר הושפע מהלאומיות באירופה ולנוכח האנטישמיות שהתפשטה כתב בספרו **"רומי וירושלים"** שיצא לאור בשנת 1862 כי קיומם של היהודים אפשרי רק בארץ ישראל ולא בשוויון זכויות באירופה.

משה הס
(1875 - 1812)

פרק ג' - בדרך מלאומיות לתנועה לאומית

התאגדות היהודים באגודות לאומיות

תגובתם של היהודים ברוסיה לפרעות ולפוגרומים שעברו עליהם במאה ה-19 באה לידי ביטוי בשתי דרכים:

- הגירה למדינות המערב כמו: ארה"ב, אנגליה, דרום אמריקה ועוד.
- הקמת אגודות לאומיות שתמכו בעלייה לארץ ישראל.

בשנת 1884 כבר פעלו ברוסיה מספר רב של אגודות, שכל אחת מהן פעלה בסתר ובנפרד מתוך חשש מהשלטון הרוסי.

בין האגודות השונות בלטה אגודת ביל"ו (בית יעקב לכו ונלכה) שנוסדה בשנת 1882 בחרקוב שבאוקראינה על ידי סטודנטים שצירפו אליהם גם בעלי עיסוקים שונים. חברי האגודה היו מלאי אידיאלים, ומימשו את התחייה הלאומית היהודית בעלייה ועבודה חקלאית בארץ ישראל.

אגודות רבות נוסדו גם במדינות מרכז אירופה כמו למשל: אגודת שארית ישראל, אגודת עזרא ועוד.

כל האגודות ביטאו שאיפה לשוב לארץ ישראל, אך הן פעלו ללא הנהגה מרכזית וללא הכוונה.

מנהיגי הלאומיות היהודית

משה לייב לילינבלום

משה לייב לילינבלום
(1843 - 1910)

משה לייב לילינבלום יהודי משכיל, שהיה מקורב לרעיונות סוציאליסטיים אף דרש שינוי בדת היהודית כדי לאפשר את קליטת היהודים בסביבתם.

בעקבות הפוגרומים של שנת 1881 שינה לחלוטין את השקפתו על עתיד החברה היהודית בגולה.

מסקנותיו של לילינבלום היו ברורות:

- היהודים הינם זרים בסביבתם.

פרק ד' - הציונות - התנועה הלאומית של היהודים

בנימין זאב (תאודור) הרצל

בנימין זאב הרצל
1860 - 1904

הרצל נולד בשנת 1860 בבודפשט שבהונגריה, למשפחה יהודית מתבוללת. בהיותו בן 18 עקרה המשפחה לווינה בירת הקיסרות האוסטרו הונגרית, שם החל בלימודי משפטים אותם סיים בתואר דוקטור. למשך זמן קצר עסק בעריכת דין, אולם החליט להקדיש עצמו לכתיבה ועיתונאות.

במהלך השנים, התבררה להרצל יותר ויותר המשמעות להיותו יהודי בעידן של אמנציפציה. בשלב זה עדיין האמין, כי התבוללות ושוויון זכויות מלא יש בכוחם להבטיח ליהודים את השתלבותם בחברה.

גילויי האנטישמיות שהיה עד להם באוניברסיטה בווינה והתפרצות האנטישמיות בצרפת וגרמניה גרמו לו להבין כי האמנציפציה אינה הפתרון לבעיית היהודים. השיא היה בהגיעו כעיתונאי מווינה לסקר את משפט דרייפוס בצרפת. המשפט ותוצאותיו זעזעו את הרצל ושכנעו אותו סופית שהתקומה לעם היהודי לא תבוא מהאמנציפציה או ההגירה, אלא רק במדינה משלהם.

חזונו של הרצל בספרו "מדינת היהודים"

בשנת 1896 פרסם הרצל את ספרו "מדינת היהודים" בו תאר את רעיונותיו לפתרון שאלת היהודים.

בעת כתיבת הספר, הרצל לא הכיר עדיין את המציאות של יהדות מזרח אירופה, הוא גם לא הכיר את תנועת "חיבת ציון" או את חיבורו של פינסקר "אוטואמנציפציה".

הספר מדינת היהודים

פרק ה' - אידיאולוגיות בלאומיות היהודית

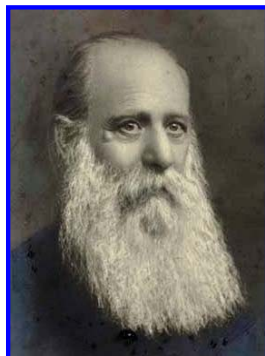
בשלהי המאה ה-19 התפתחו אידיאולוגיות שונות בלאומיות היהודית שחלקן היו בתוך התנועה הציונית וחלקן לא היו ציוניות. כל האידיאולוגיות דנו בקשיי הקיום של העם היהודי, אך הפתרונות שהציעו היו שונים.

אידיאולוגיות ציוניות

הציונות המעשית

יהודה לייב פינסקר

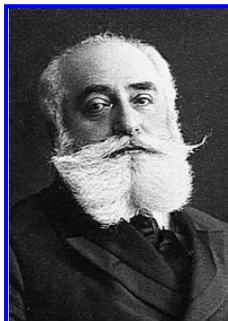

משה לייב לילינבלום

את הזרם האידיאולוגי של הציונות המעשית יסדו **פינסקר ולילינבלום** מנהיגי תנועת "חיבת ציון". הציונות המעשית דגלה בעלייה והתיישבות בפועל בארץ ישראל וקביעת עובדות בשטח. תנועת "חיבת ציון" הצטרפה לתנועה הציונית והמשיכה להשפיע גם בעת שהציונות הפכה לתנועה מדינית.

בנימין זאב הרצל

מקס נורדאו

את הזרם האידיאולוגי של הציונות המדינית הובילו **הרצל ומקס נורדאו**. הציונות המדינית דגלה בקבלת הכרה וצ'רטר (זיכיון) ממדינות העולם להקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל.

הציונות המדינית

הציונות הרוחנית תרבותית

אחד העם

את הזרם האידיאולוגי של הציונות הרוחנית תרבותית יסד **אשר צבי גינצברג - אחד העם** אשר היה חבר בתנועת "חיבת ציון", אך הציע דרך שונה. הצעתו הייתה להקים תחילה בארץ ישראל מרכז תרבותי רוחני שיטפח את השפה העברית, את הספרות והמורשת הלאומית שתופץ לכל קהילות ישראל בעולם ותכשיר את הלבבות לעלייה והתיישבות בארץ ישראל.

פעולות
ההגשמה
של
התנועה
הציונית

פרק ו' - העלייה הראשונה (1881 - 1903)

אנשי היישוב הישן בירושלים

תרומות ששלחו קהילות היהודים בחוץ לארץ ליושבים בארץ ישראל. תלותם בכספים אלו הייתה כה רבה עד כי כל עיכוב בהגעתם יכול היה להביאם לידי חרפת רעב.

הישוב הישן בארץ ישראל

בשנת 1881 האוכלוסייה בארץ ישראל הייתה דלילה ושלטה בה האימפריה העותומנית. האוכלוסייה היהודית בארץ שכונתה **היישוב הישן** כללה כ-25000 נפש והתרכזת בעיקר בערי הקודש ירושלים, צפת, טבריה וחברון לצד שכניהם הערבים והתפרנסו **מכספי החלוקה** שהיו

שינויים מתחוללים בארץ ישראל

במחצית השנייה של המאה ה-19 החלו תהליכי שינוי בארץ ישראל בתחומים שונים אשר השפיעו על הישוב הישן:

- **התיישבות** - בעזרת נדבנים כמו **משה מונטיפיורי** מאנגליה החל תהליך היציאה מן החומות בירושלים עם בנייתן של שכונות חדשות כמו: **משכנות שאננים** (1860), **מחנה ישראל** (1867), **נחלת השבעה** (1869), **מאה שערים** (1874).
- **כלכלה** - צעירי הישוב הישן הקימו ישובים חקלאיים על אדמות שרכשו. צעירים מירושלים הקימו את **פתח תקווה** (1878) וצעירים מצפת הקימו את הישוב **גיא אוני** (1878).
- **חינוך** - בעזרת תורמים נבנו מוסדות חינוך בירושלים אשר שפת הלימוד בהם הייתה אנגלית, צרפתית או גרמנית. מוסדות אלו לימדו לימודי חול אשר גרמו לעימות עם החינוך המסורתי. **חברת כל ישראל חברים**

פרק ז' - העלייה השנייה (1904 - 1914)

בגל העלייה השני הגיעו לישראל כ- 30000 יהודים אשר מרביתם הגיעו ממזרח אירופה וחלקם הגיעו מתימן. עלייתם של עולי העלייה השנייה שנקראה "עליית הפועלים" באה גם היא בעקבות פרעות ופגיעה ביהודים שמצאו עצמם נפגעים על ידי פורעים וגם על ידי השלטונות ללא יכולת להגן על עצמם.

הגורמים לעלייתם של עולי העלייה השנייה

- הפוגרום בעיר קישינב בשנת 1903 בו טבחו הפורעים ביהודים.
- כישלון ניסיון ההפיכה כנגד שלטון הצאר לווה בפוגרומים ביהודים.

פועלי העלייה השנייה

- הוויכוח סביב 'תוכנית אוגנדה' בתנועה הציונית דחף את 'ציוני ציון' לעלות לארץ ישראל כדי לבטא את הקשר לארץ.

- מותו של הרצל והזעזוע בתנועה הציונית גרם לעלייה לארץ ישראל.

- קריאתו של יוסף ויתקין

בשנת 1905 לצעירים יהודים ברוסיה לעזוב הכול ולעלות לארץ ישראל כדי להציל את העם והמולדת.

המאפיינים של עולי העלייה השנייה

עולי העלייה השנייה היו שונים מאנשי העלייה הראשונה. הם היו:

- צעירים רווקים בעלי אידיאולוגיה סוציאליסטית של כיבוש העבודה ושאיפה להיות פועלים עבריים שכירים.
- רובם באו מרקע מסורתי שמרדו בדת והתרחקו ממנה.
- חלקם היו סטודנטים או בעלי השכלה כללית.
- רוב העולים היו מהמעמד הבינוני. בעלי מלאכה, סוחרים ופקידים.

פרק ח' - החברה היהודית בארץ ישראל

העולים שהגיעו לארץ ישראל חוללו שינויים בכל תחומי החיים.

התרחבות תהליך העיור

אכלוס הערים העתיקות

רוב העולים אשר הגיעו לארץ התיישבו בישובים העירוניים העתיקים ירושלים, טבריה, צפת וחברון שהיו קיימים בארץ ישראל כבר בתקופת היישוב הישן. בערים אלו התפתחו חיים יהודיים ומקורות פרנסה כמו בעירות מהן באו העולים. כמו: מסחר, מלאכה זעירה של סנדלרות, נגרות ועוד. רק חלק מהעולים פנו לכיבוש האדמה והקמת ישובים המבוססים על חקלאות.

יפו מרכז הפעילות המסחרית

העיר יפו באותה תקופה נחשבה למרכז הפעילות הכלכלית בזכות הנמל הימי דרכו הגיעו העולים מאירופה ודרכו יצאו הסחורות לאירופה. נמל יפו שימש ליצוא ההדרים של המושבות בארץ ישראל. רבים מהעולים השתקעו ביפו, כיוון שאורח החיים בה היה חופשי ומודרני ואפשר מציאת תעסוקה. בשנת 1906 חיו ביפו יותר מ-6000 יהודים לצד שכניהם הערבים בתנאי צפיפות קשים.

הקמתה של תל אביב העיר העברית הראשונה

בניית שכונת אחוזת בית

הגידול באוכלוסייה של יפו ותנאי המגורים הירודים דחפו יזמים בעלי הון לבנות שכונות מגורים חדשות ליהודים בקרבת יפו.

בשנת 1887 נבנתה שכונת "נווה צדק" ובשנת 1890 נבנתה שכונת "נווה שלום".

תושבים יהודים ביפו החלו

פרק ט' - ארץ ישראל במלחמת העולם הראשונה

הדילמה של ההנהגה הציונית

היהודים באירופה בזמן מלחמת העולם הראשונה מצאו עצמם בשני גושי הצדדים הלוחמים. היהודים כאזרחי המדינות הלוחמות הצטרפו לצבאות הלוחמים ונלחמו אלה באלה.

מצב זה יצר דילמה גדולה בקרב ההנהגה של התנועה הציונית: **באיזה גוש מדינות עליה לתמוך?**

ברור היה להנהגה הציונית כי להחלטה כזו תהיה השפעה על גורלם של היהודים במדינות השונות ובוודאי על היישוב היהודי בארץ ישראל. בתחילת המלחמה נקטה ההנהגה הציונית במדיניות ניטרלית. אולם ככל שנמשכה המלחמה היה ברור להנהגה הציונית כי יהיה עליהם להחליט על תמיכה באחד הצדדים ואולי אפילו להשתתף באופן פעיל במלחמה. בוויכוח שהתנהל בהנהלה הציונית הסתמנו שתי גישות:

- **תמיכה בגרמניה** - בה צידדו מנהיגי יהדות גרמניה וחלק ממנהיגי התנועה הציונית, שטענו כי הגרמנים הם בעלי בריתם של העותומנים השולטים בארץ ישראל ויכולו להיעזר בהם לטובת המפעל הציוני.
- **תמיכה בבריטניה** - בה צידדו חלק ממנהיגי התנועה הציונית ובראשם **חיים וויצמן** שטענו כי העותומנים עוינים את הציונות ויש לתמוך

חיילים יהודים במלחמת העולם הראשונה

בבריטניה כדי שבבוא היום כאשר ארץ ישראל תעבור לשליטתה היא תסייע להגשמת היעדים של התנועה הציונית.

ככל שגדל הסיכוי שבריטניה תכבוש את ארץ ישראל גברו גם הקולות שקראו לתמוך בבריטניה ואפילו

להשתתף במלחמה במסגרת הצבא הבריטי.

המאבק

על בניין

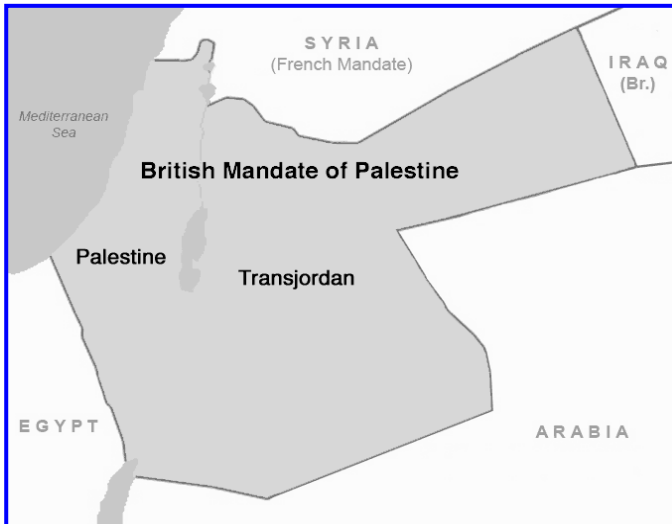
הבית

הלאומי

פרק י' - ארץ ישראל תחת שלטון המנדט הבריטי

המזרח התיכון עובר לשלטון של מנדט

בשנת 1920 בוועידת סן רמו נקבע כי צרפת תקבל את המנדט על סוריה

ולבנון, ואילו בריטניה תקבל את המנדט על עיראק וארץ ישראל.

כתב המנדט שניתן לצרפת ובריטניה קבע כי שטחים אלו נמסרים להם לזמן מוגבל ועליהן לדאוג במהלך תקופה זו לנהל ולהכשיר את התושבים המקומיים לעצמאות.

למרות שבכתב המנדט לא נקבע מתי אמור המנדט להסתיים היה ברור

מפת המנדט של בריטניה בארץ ישראל

שהמנדט שנמסר לצרפת ובריטניה על השטחים במזרח התיכון הוא זמני.

מחויבותה של בריטניה בכתב המנדט

בכתב המנדט נקבע כי על בריטניה ליצור בארץ ישראל את התנאים המדיניים,

המנהליים והכלכליים שיאפשרו את הקמתו של בית לאומי לעם היהודי.

בתקופה זו שלאחר מלחמת העולם הראשונה היו בארץ ישראל ובשטחים

שממערב לנהר הירדן כ-56 אלף יהודים וכ-600 אלף ערבים.

כיוון שלערבים היו דרישות לאומיות משלהם נאלצה בריטניה לנהל את

מדיניותה בארץ ישראל מתוך התחשבות ביהודים ובערבים כאחד, אך יחד עם

זאת מבלי לפגוע באינטרסים שלה עצמה.

מינוי נציב עליון לארץ ישראל

ממשלת בריטניה מינתה נציב עליון שיעמוד בראש המנהל האזרחי בארץ

ישראל ויהיה בעל סמכויות נרחבות והן:

- המפקד העליון של הצבא והמשטרה הבריטית האחראים לביטחון.
- ראש הרשות המחוקקת שבסמכותה למנות שופטים ולפרסם צווים.

פרק י"א - הנהגה חברה וכלכלה ביישוב

הקמת מוסדות לאומיים נבחרים

ועד הצירים של ההסתדרות הציונית

באפריל 1918 לפני סיומה של מלחמת העולם הראשונה שלחה ההסתדרות הציונית לארץ ישראל ועדה של צירים שבראשה עמד ד"ר חיים וויצמן נשיא ההסתדרות הציונית.

ועד הצירים בראשותו של חיים וויצמן בארץ ישראל 1918

ועד הצירים שימש גוף מייצג של ההסתדרות הציונית וגוף מיעץ לשלטון הבריטי בבניית הבית הלאומי היהודי בארץ ישראל. ועד הצירים פעל לשיקום היישוב היהודי בארץ ישראל על ידי:

- אספקת מים ומזון.
- יוזמות לתעסוקה.
- מתן שרותי בריאות.
- תמיכה במוסדות חינוך.

מימון הפעולות של ועד הצירים הגיע מהתרומות של יהדות ארצות הברית.

הקמתם של מוסדות נבחרים ביישוב

בשנת 1920 קיים היישוב היהודי בארץ ישראל את הבחירות לאסיפת הנבחרים הראשונה של היישוב ששימשה כמעין פרלמנט. בבחירות התמודדו 20 רשימות פוליטיות ורבים ביישוב מימשו את זכותם ובאו להצביע. בכנס הראשון של אספת הנבחרים נבחר ועד לאומי שיהיה הגוף שיוציא לפועל את החלטות האספה וינהל את ענייני היישוב מול שלטונות המנדט.

הקמתה של הרבנות הראשית

בשנת 1921 הוקמה הרבנות הראשית בארץ ישראל ונבחרו לעמוד בראשה שני רבנים ראשיים:

פרק י"ב - המחנאות האידיאולוגית ביישוב

הקמת "גדוד העבודה"

בשנת 1920 הקימו חניכיו של יוסף טרומפלדור את "גדוד העבודה וההגנה על שם יוסף טרומפלדור" ובקיצור "גדוד העבודה". המייסדים שהיו בני העלייה השלישית עסקו בסלילת כבישים והתגוררו במחנות

חברי גדוד העבודה בעבודת סלילה

אוהלים שנדדו ממקום למקום בהתאם להתקדמות בעבודות.

לאחר ההקמה הצטרפו ל"גדוד העבודה" כ- 600 איש שהושפעו מרעיונות המהפכה הבולשביקית ברוסיה, התארגנו בקבוצות וכל קבוצה נקראה **פלוגה**. עם הזמן כלל גדוד העבודה כ-44 פלוגות עבודה שהיו פזורות ברחבי הארץ ועסקו במגוון עבודות. כל ההכנסות נכנסו לקופה משותפת אחת שדאגה לספק את צרכי הפרט לאנשים.

אולם מחלוקות שנוצרו בין החברים הביאו לפילוג ובשנת 1927 התפרק גדוד העבודה ופסק להתקיים.

הקמתה של ההסתדרות הכללית

בדצמבר 1920 הוקמה "ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בארץ ישראל" ובקיצור "ההסתדרות" שהייתה מסגרת על כלכלית, פוליטית וחברתית של הפועלים ואפשרה את הקטנת תלותם בשירותים של המפלגות השונות.

ההסתדרות עסקה בפעולות שנועדו

להבטיח את תנאי הקיום של הפועלים מצד אחד, ועסקה בפעולות שנועדו לחזק

ועידת היסוד של ההסתדרות - 1920

פרק י"ג - בעיות הביטחון של היישוב

שלושת מוקדי הכוח בארץ ישראל

בין שתי מלחמות העולם פעלו בארץ ישראל שלושה מוקדי כוח:

- **מיעוט יהודי** - ששאף להקים את הבית הלאומי היהודי כפי שהובטח בהצהרת בלפור ובכתב המנדט.
 - **רוב ערבי** - ששאף למנוע זאת כפי שהובטח לשריף חוסיין ממכה במכתבי מק-מהון.
 - **שלטון מנדט בריטי** - ששאף לשמור על האינטרסים שלו באזור תוך שמירה על קשר גם עם היהודים וגם עם הערבים.
- העליות של היהודים לארץ ישראל יצרו שינויים דמוגרפיים, כלכליים וחברתיים בארץ וגרמו לערבים ליזום פעולות אלימות כנגד היהודים שנקראו: "מאורעות". הממשלה הבריטית נהגה למנות ועדות חקירה ובעקבות מסקנותיהן פרסמה את מדיניותה החדשה בארץ ישראל במסמך שנקרא: "הספר הלבן".

האמיר פייסל בן חוסיין

התביעות הלאומיות של הערבים

בין השנים 1918-1920 התפיסה של הערבים הייתה שארץ ישראל היא חלק מסוריה הגדולה. הם קיבלו תמיכה לגישה זו כאשר הבריטים המליכו את האמיר פייסל בן חוסיין מלך עיראק למלך גם על סוריה.

כאשר הפכה סוריה לאזור מנדט צרפתי גורש פייסל על ידי הצרפתים מדמשק והקשר של ארץ ישראל לסוריה נותק.

מצב זה גרם לשינוי הגישה של הערבים בארץ ישראל שהחלו לגבש זהות לאומית משלהם ותבעו: "פלסטין לפלסטינים".

גדילתה של האוכלוסייה היהודית, רכישת הקרקעות, הקמת יישובים ופיתוח של תשתית כלכלית ופוליטית עוררו חששות גדולים בקרב הערבים.

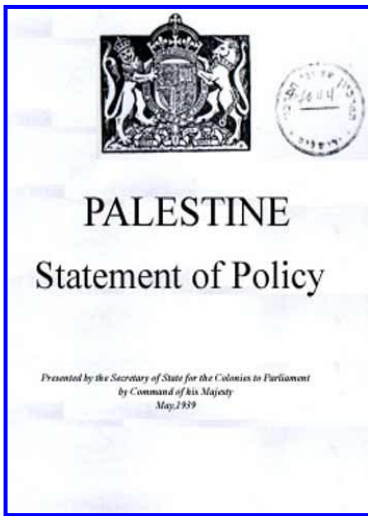
הם פנו לנציב העליון הרברט סמואל בבקשה להפסיק מיד את הגירת היהודים לארץ ישראל, ולמנוע את מכירת הקרקעות ליהודים. הערבים שללו את זכותם

פרק י"ד - היישוב בימי מלחמת העולם השנייה

ההתלבטות של הנהגת היישוב

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה היו בארץ ישראל כ-470 אלף יהודים, ומנהיגי היישוב וההסתדרות הציונית התלבטו באילו דרכים יש לנקוט כלפי בריטניה בזמן המלחמה:

- האם להמשיך את המאבק נגד "הספר הלבן" של מקדונלד שפורסם בשנת 1939 ובו הגבילה בריטניה את העלייה וההתיישבות של היהודים בארץ ישראל?
- האם לתמוך במלחמתה של בריטניה בגרמניה הנאצית שהם אויבי העם היהודי?

הספר הלבן של מקדונלד

ההתלבטות השתקפה בדבריו של דוד בן גוריון יושב ראש הסוכנות היהודית שאמר: "עלינו לעזור לאנגלים במלחמתם נגד היטלר כאילו אין 'ספר לבן', ועלינו להיאבק נגד 'הספר הלבן' כאילו לא הייתה מלחמת עולם".

המחלוקת על מדיניות היישוב

בראשית 1940 נטה היישוב לעמוד לצד בריטניה במלחמתה נגד הנאצים ולדחות את המאבק נגד הספר הלבן. ההנחות של הנהגת היישוב היו:

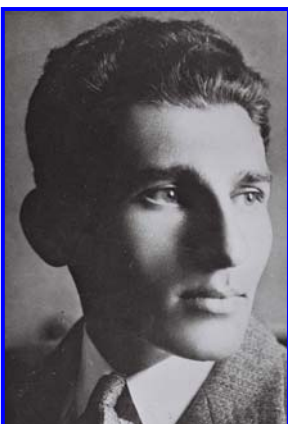
- תמיכה בבריטניה תסייע לעם היהודי לאחר המלחמה אז יוכלו לדרוש הקמת מדינה לעם היהודי.
- יש סיכוי שהתמיכה תביא לביטול "הספר הלבן" של מקדונלד.

ה"הגנה" והאצ"ל תמכו במדיניות זו אבל קבוצת חברים בתוך האצ"ל סברה כי יש להמשיך את המאבק בבריטניה למרות המלחמה.

בשנת 1940 פרשו חברים אלו מהאצ"ל והקימו את ארגון "לוחמי חירות ישראל" - לח"י. בראש הארגון עמד אברהם שטרן שכינויו היה "יאיר" שטען כי יש להמשיך את המלחמה כנגד הבריטים שהם האויב של היישוב.

סמל ארגון הלח"י

אברהם שטרן - יאיר
מפקד ארגון הלח"י

פרק ט"ו - מאבק היישוב בבריטים

פעולות בריטניה נגד ההעפלה

בתקופת המלחמה המשיכה בריטניה ליישם את מדיניות "הספר הלבן" של מקדונלד והטילה הגבלות על רכישת קרקעות ועל ההתיישבות והעלייה לארץ.

הגדרת קרקעות ליהודים

בשנת 1940 חוקקה הממשלה הבריטית את **חוק הקרקעות** שחילק את אדמות ארץ ישראל לשלושה אזורים:

- אזור של אדמות **אסורות** להעברה.
- אזור של אדמות **מותרות** להעברה.
- אזור של אדמות **חופשיות** להעברה.

החלוקה לאזורים הגדירה בעצם היכן מותר ליהודים לרכוש קרקעות והיכן לא.

הגבלת רישיונות עלייה

בריטניה עיכבה מתן רישיונות עלייה (**סרטיפיקטים**) ליהודים שהיו בשטחי הכיבוש הגרמני, ולמעשה נעלו הבריטים את שערי הארץ בפני היהודים מאירופה שהיו זקוקים למקלט, בטענה כי עלולים להיכנס לארץ מרגלים.

איסור כניסת אוניות מעפילים

למרות הסכנה לשייט אוניות בים התיכון הגיעו מספר אוניות של מעפילים לארץ, אך הבריטים סירבו לאפשר את כניסתן. שני אירועים הקשורים בהעפלה זו גרמו ליישוב להתייצב נגד הבריטים:

- **האוניה פטריה** - שלוש אוניות המעפילים שהגיעו לארץ נעצרו על ידי

האוניה פטריה טובעת מול חוף תל אביב

הבריטים והמעפילים הועלו לאוניית הגירוש **פטריה** שהייתה אמורה לקחת אותם לאי **מאוריציוס** שבמזרח אפריקה. חברי ה"הגנה" שניסו למנוע את הגירוש באמצעות הטמנת חומר נפץ במנועי הספינה גרמו לבקיעת

המאבק

לעצמאות

והקמת

המדינה

פרק ט"ז - בדרך לחלוקה של ארץ ישראל

מדיניות בריטניה לאחר המלחמה

קלמנט אטלי
ראש ממשלת בריטניה

ביולי 1945 נערכו בחירות בבריטניה ומפלגת הלייבור עלתה לשלטון. ביישוב ציפו לשינוי במדיניות הממשלה הבריטית אך מהר מאד התאכזבו. ממשלת הלייבור הבריטית הודיעה כי מדיניות ה"ספר הלבן" של 1939 תימשך והעלייה לארץ ישראל תוגבל ל-1500 עולים לחודש.

ראש ממשלת בריטניה **קלמנט אטלי** ושר החוץ **ארנסט בוויין** פעלו להידוק קשריה של בריטניה עם מדינות ערב שהחזיקו במקורות הנפט. בריטניה אף יזמה את הקמתה של **הליגה הערבית** שיצרה ברית כלכלית, מדינית וצבאית בין מצרים, לבנון, סוריה, עיראק, ערב הסעודית ותימן וגם לערביי ארץ ישראל היה בה ייצוג.

ארנסט בוויין
שר החוץ של בריטניה

מדיניות הממשלה הבריטית הביאה לתגובות חריפות בתנועה הציונית כפי שבאו לידי ביטוי בדבריו של **חיים וויצמן** נשיא התנועה שאמר: "**ברגע טראגי זה אי אפשר לשתוק**".

גורל העקורים היהודים לאחר המלחמה

בסיומה של מלחמת העולם השנייה חזרו רוב העקורים בני העמים השונים לבתיהם, אך לעקורים היהודים לא היה לאן לחזור ולאן ללכת. מעטים ששבו לעיירות, לכפרים ולערים שבהם חיו מתוך תקווה לפגוש את יקיריהם גילו כי בתייהם נתפסו על ידי אחרים ונתקלו בגילויי אנטישמיות.

עקורים יהודים רבים רצו:

- להגר למדינות מערביות כמו ארצות הברית אך חוקי ההגירה במדינות אלו לא אפשרו זאת.
 - לעלות לארץ ישראל אך המדיניות הבריטית לא אפשרה זאת.
- כך נותרו יהודים עקורים רבים במחנות עקורים שנהלו על ידי בעלות הברית.

פרק י"ז - מלחמת העצמאות והקמת המדינה

המלחמה בין היישוב היהודי לאוכלוסייה הערבית

30 בנובמבר 1947 - 14 במאי 1948

למחרת החלטת האו"ם על החלוקה של ארץ ישראל למדינה יהודית ומדינה ערבית החלה האוכלוסייה הערבית בארץ ישראל בפעולות של אלימות והתקפות על היישוב היהודי. המלחמה בין היישוב היהודי לאוכלוסייה הערבית בארץ ישראל היא השלב ה-1 במלחמת העצמאות.

הכוחות הלוחמים היהודים

ישראל גלילי

יעקב דורי

יגאל ידין

בקיץ 1947 במסגרת ההיערכות הצבאית מינה בן גוריון את ישראל גלילי לראש המרכז הארצי של ה"הגנה", את יעקב דורי לרמטכ"ל ה"הגנה" ואת יגאל ידין לקצין אגף המבצעים.

במלחמה שהתקיימה בין היישוב היהודי לאוכלוסייה הערבית בארץ (השלב הראשון של מלחמת העצמאות) כללו הכוחות הלוחמים של היישוב את אנשי ה"הגנה" ואנשי הפלמ"ח וכן את חברי יתר המחתרות. כל המתגייסים לכוחות האלו היו מתנדבים.

כרזות שקראו לנוער ובני היישוב להתגייס